

JERZY JAKUBOWSKI

WPLYW ZAINTERESOWANYCH NA WŁAŚCIWOŚĆ
PRAWA MERYTORYCZNEGO W PRAWIE PRYWATNYM
MIĘDZYNARODOWYM

UWAGI WSTĘPNE

Zagadnienia kolizyjne¹ prawa prywatnego międzynarodowego² można rozpatrywać z różnych punktów widzenia: z punktu widzenia prawotwórstwa, z punktu widzenia stosowania prawa i z punktu widzenia podmiotów stosunków cywilnoprawnych. Każdy z tych aspektów ma — prócz zagadnień wspólnych z innymi — swoje cechy swoiste. I tak z punktu widzenia prawotwórstwa powstaje zagadnienie ustalenia podstawowych dyrektyw prawa kolizyjnego i stworzenia norm, które doprowadzą do najsluszniejszego rozstrzygnięcia tzw. kolizji praw, problem uwzględnienia tu potrzeb obrotu, zagadnienie techniki legislacyjnej w tej dziedzinie itp. W procesie stosowania norm kolizyjnych wyłaniają się specyficzne zagadnienia konkretyzacji norm ogólnych, uzupełniania ustawodawstwa przez tworzenie nowych norm, właściwej wykładni norm itp. Wreszcie — patrząc z pozycji ludzi, o których sprawy tu chodzi — istotne są: zagadnienie przewidywania przez zainteresowanych, który z systemów prawnych zostałby uznany za rządzący dotyczącą ich kwestią, zagadnienie powiązania między właściwością prawa a właściwością organu decydującego

¹ Przez normy kolizyjne (prawo kolizyjne) rozumiemy normy regulowania pośredniego, tj. normy, które nie regulują bezpośrednio stosunków międzyludzkich, lecz wskazują na normy, które je w ten sposób regulują. Ta druga kategoria norm nosi nazwę norm merytorycznych (prawa merytorycznego). Nazwy „norma bezpośrednia” i „norma pośrednia” wprowadził W. Goldschmidt (*La norma de colisión como base de la sistematica del derecho internacional privado*, Madrid 1935, s. 14). W⁷. Wengler (*The General Principles of Private International Law*, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye, 1961, t. 104, III, s. 326) użył ostatnio na oznaczenie norm kolizyjnych rozstrzygających tzw. kolizję praw w przestrzeni terminu „normy alokacyjne” (alokacja sytuacji). Termin „alokacja” oznacza tu „przydzielenie” lub „umiejscowienie”.

² Według niektórych nowszych kierunków w teorii prawa prywatnego międzynarodowego, w jego skład wchodzi nie tylko normy kolizyjne, zob. o tym J. Jakubowski, *Funkcje i zakres prawa prywatnego międzynarodowego*, Państwo i Prawo 1966, z. 11, s. 668—684. Niniejsza praca dotyczy jednak wyłącznie problematyki kolizyjnej tego prawa.

go, zagadnienie skuteczności aktu organu jednego państwa w innym państwie itp. Do tej ostatniej grupy zagadnień należy też problem wpływu zainteresowanych³ na właściwość prawa merytorycznego. To ostatnie zagadnienie jest zresztą ściśle związane z problemem przewidywalności prawa, które zostałyby zastosowane, jako że bez pewnego zakresu możliwości przewidywania pragnienie zainteresowanych oddziaływania na właściwość prawa miałyby charakter najzupełniej hazardowy.

Wpływ ten wyraża się w trzech formach:

1. w możliwości doboru dla sprawy jurysdykcji organów określonego państwa;
2. w możliwości wyboru prawa, któremu ma podlegać dana sytuacja;
3. w możliwości doprowadzenia do zastosowania w sprawie określonego systemu prawnego poprzez odpowiedni dobór okoliczności wyznaczającej właściwość konkretnego prawa dla określonej sytuacji.

Nie jest oczywiście celem niniejszej pracy przedstawienie wszystkich zagadnień związanych z tymi formami wpływu zainteresowanych na właściwość prawa merytorycznego, lecz jedynie zwrócenie uwagi na ich cechy wspólne i na warunki, których spełnienie jest konieczne dla osiągnięcia przez nich założonego celu, tj. spowodowania, aby ten a nie inny system prawny rządził daną sytuacją.

Niniejszy artykuł podejmuje zagadnienie zaniedbane w nauce prawa prywatnego międzynarodowego, zjawiające się w poszczególnych pracach co najwyżej w postaci marginesowych i fragmentarycznych wzmianek. Można zresztą zaryzykować twierdzenie, że spojrzenie od strony zainteresowanych podmiotów stosunków nie jest należycie wykształcone w tej dyscyplinie naukowej. Poświęcenie temu większej uwagi pozwoliłoby tymczasem — naszym zdaniem — ulepszyć niektóre ujęcia kolizyjnoprawne i tym samym zmniejszyłoby źródło powstawania w stosunkach prywatnych międzynarodowych sytuacji kalekich, ułomnych. Chodzi mi zwłaszcza o uwzględnienie w prawie kolizyjnym aspektu skuteczności aktu państwa w innych państwach.

DOBÓR ORGANU DECYDUJĄCEGO

Skoro punktem wyjścia dla organu państwa w celu określenia prawa merytorycznego w sprawach, w których wydaje decyzję, są normy kolizyjne tego państwa, można w zasadzie przewidzieć, które prawo merytoryczne zostanie przez nie uznane za rządzące daną sprawą. Tym samym można przez odpowiedni dobór państwa (jego organów) doprowadzić do

⁸ Przez zainteresowanego rozumiemy tu podmiot stosunku międzyludzkiego, który chce, żeby określona sytuacja podlegała prawu merytorycznemu określonego państwa. W konkretnym przypadku zainteresowane w tym mogą być obie strony (lub wszyscy uczestnicy stosunku).

zastosowania tego prawa merytorycznego, którego zastosowania sobie życzymy.

Warunkiem skuteczności takiego zabiegu zainteresowanego (zainteresowanych) jest uznanie przez organ, do którego zainteresowany się zwrócił, jurysdykcji (właściwości organów) tego państwa. Z kolei sprawdzanie istnienia jurysdykcji odbywa się na podstawie norm jurysdykcyjnych państwa, do którego organu się zwrócono. Dla osiągnięcia celu trzeba więc uwzględnić normy jurysdykcyjne tego państwa, do którego, organu chcemy się zwrócić. Gdy w sytuacji brak przesłanki jurysdykcji danego państwa, wówczas można w pewnym zakresie ją stworzyć: albo przez wybór jurysdykcji tego państwa (prorogację) dopuszczalną według jego prawa⁴, albo przez odpowiedni zabieg doprowadzający do powstania w tej sytuacji takiej przesłanki⁵.

WYBÓR PRAWA⁶

Swoistość wyboru prawa w porównaniu z dwiema pozostałymi formami oddziaływania zainteresowanych na właściwość prawa merytorycznego wyraża się w tym, że tu wola jest kryterium leżącym u podstaw określenia właściwości prawa. Osiągnięcie przez zainteresowanych zamierzonego celu, tj. spowodowanie, by dana sytuacja⁷ podlegała prawu państwa A, zależy od spełnienia przez akt wyboru prawa następujących warunków:

1. sytuacja ta musi należeć do typu sytuacji, przy których wybór prawa jest dopuszczalny⁸;

⁴ Wtedy przesłankę tę stanowi wola podmiotu lub podmiotów.

⁵ Wówczas przesłankę tę stanowi fakt, który został przez zainteresowanego spowodowany.

⁶ Zamiast mówić o wyborze prawa merytorycznego, wystarczy ograniczyć się do terminu „wybór prawa”, jako że powszechnie przyjmuje się, iż wybór dotyczy prawa merytorycznego wybranego systemu prawnego (a więc wyłączone jest odeślanie — *renvoi*; zob. J. Skąpski, *Autonomia woli w prawie międzynarodowym prywatnym w zakresie zobowiązań z umów*, Kraków 1964, s. 160).

⁷ W niniejszej pracy określając stan faktyczny używam terminu „sytuacja”, który wydaje mi się najbardziej ogólny i neutralny. Poszukiwanie tego rodzaju terminu jest potrzebne dla objęcia różnego rodzaju stanów: stosunków, zdarzeń, kwestii. W teorii prawa prywatnego międzynarodowego przyjmuje się termin „sytuacja”: zob. np. O. Capatina *Identification de la loi applicable à une situation concrète contenant des éléments d'extranéité dans le cas d'un conflit de qualifications*, *Revue Roumaine des Sciences Sociales, Série de Sciences Juridiques* 1966, z. 1, s. 97.

⁸ I tak np. według polskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 1965 r. (Dz. U. nr 46 z 1965 r. poz. 290) wybór prawa jest dopuszczalny tylko w zakresie czynności prawnych zobowiązaniowych (z wyłączeniem zresztą takich, które dotyczą nieruchomości). Jeszcze węższy zakres przedmiotowy wyboru prawa jest przyjęty w prawie radzieckim; w myśl art. 126 Podstaw ustawodawstwa cywilnego ZSRR i republik związkowych z 1961 r. wybór prawa jest uznawany

2. podmiot lub podmioty, które dokonały aktu wyboru prawa, muszą mieć zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych;
3. muszą zachodzić warunki ważności oświadczeń woli (oświadczenia woli — przy czynności jednostronnej);
4. akt wyboru prawa musi być dokonany w przepisanej formie;
5. niekiedy wymaga się, aby akt wyboru prawa spełniał i inne szczególne warunki, jak np. warunek pozostawiania wybranego prawa w związku z sytuacją, do której ten akt się odnosi⁹.

Powstaje kwestia, w którym zbiorze norm szukać odpowiedzi na pytanie, czy te warunki zostały spełnione. Kwestia ta jest dla zainteresowanych pierwszorzędnej wagi, bo warunki te nie są we wszystkich systemach prawnych jednakowe, a więc akt wyboru prawa skuteczny według jednego z nich, może nie być uznany za skuteczny zgodnie z innym. Zagadnienie skuteczności aktu wyboru może być rozstrzygane albo na podstawie ustawy międzynarodowej, powstałej w drodze prawotwórstwa dwu lub więcej państw, albo na podstawie prawa krajowego któregoś państwa. W drugim przypadku mamy następujące możliwości:

1. sprawdzanie skuteczności aktu wyboru na podstawie prawa organu decydującego (*lex fori*);
2. sprawdzanie jej na gruncie prawa wybranego (*lex causae*),
3. sprawdzanie jej na gruncie obu wyżej określonych systemów prawnych.

W interesie osób, które dokonały aktu wyboru prawa, jest, aby przyjęto powszechnie zasadę, że systemem prawnym, który ma stanowić podstawę sprawdzania skuteczności aktu wyboru prawa, jest prawo wybrane. Uznanie bowiem za ten system *lex fori* wprowadza niepewność, czy akt ten zostanie uznany za skuteczny, jeżeli nie jest pewne, przed sądami którego państwa proces będzie się toczył. Do tej pory nauka prawa prywatnego międzynarodowego skłania się do zadośćuczynienia temu postulatowi tylko co do warunków wymienionych w punktach 2, 3 i 4, podporządkowując te kwestie normom merytorycznym prawa wybranego¹⁰. Co do innych warunków, panująca teoria i praktyka każą stosować normy kolizyjne prawa sądu¹¹.

Można by jednak — jak się wydaje — zadośćuczynić wymienionemu postulatowi w całej rozciągłości, przyjmując, iż prawem właściwym dla oceny skuteczności aktu wyboru prawa jest prawo wybrane, przy czym

tylko w zakresie transakcji handlu zagranicznego. W prawie francuskim natomiast wybór prawa jest dopuszczalny nie tylko w sferze czynności prawnych o charakterze zobowiązaniowym, ale i w dziedzinie umów majątkowych małżeńskich (zob. H. Batiffol, *Traité élémentaire de droit international privé*, wyd. 3, Paris 1961, s. 630).

⁹ Tak art. 25 § 1 polskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 1965 r.

¹⁰ Tak u nas J. Skąpski, op. cit., s. 138—139.

¹¹ Tak też J. Skąpski, op. cit., s. 125.

jego normy kolizyjne byłyby uwzględniane przy ocenie warunków wymienionych w punktach 1 i 5, a jego normy merytoryczne — co do pozostałych warunków. Rozwiązanie to byłoby zgodne z najnowszymi liberalnymi tendencjami w prawie prywatnym międzynarodowym i odpowiednimi tendencjami w prawie międzynarodowego postępowania cywilnego na rzecz oceny skuteczności wyboru sądu przez sąd wybrany.

Wybór prawa może spowodować zmianę właściwości prawa merytorycznego (zmianę statutu), jeżeli odnosi się do sytuacji powstałej przed dokonaniem aktu wyboru. Wybór prawa w czasie trwania stosunku nosi nazwę następczego wyboru prawa¹².

WPLYW ZAINTERESOWANYCH NA WŁAŚCIWOŚĆ PRAWA MERYTORYCZNEGO POPRZEZ DOBÓR PRZESŁANKI WŁAŚCIWOŚCI KONKRETNEGO PRAWA

U w a g i o g ó l n e

Rozstrzygnięcie kwestii, któremu systemowi prawnemu podlega dana sytuacja, odbywa się w prawie prywatnym międzynarodowym poprzez przyporządkowanie (subsumpcję) tej sprawy którejś z norm kolizyjnych tego prawa. Przesłanką przyporządkowania sytuacji *S* normie kolizyjnej *N* jest przynależność do typu sytuacji, do którego odnosi się norma *N*¹³. Przyporządkowanie to — wraz z pewnymi zabiegami pomocniczymi (zagadnienie odesłania itp.) — daje w efekcie właściwość prawa merytorycznego: prawem właściwym jest system prawny, na który wskazuje istniejąca w danej sytuacji okoliczność, stanowiąca odpowiednik typu okoliczności uznanego przez normę kolizyjną *N* za rozstrzygającą o właściwości prawa. Ten typ okoliczności nosi w nauce polskiej nazwę łącznika, natomiast na oznaczenie okoliczności w konkretnej sytuacji stanowiącej odpowiednik (desygnat) tego typu okoliczności będziemy tu używać terminu „okoliczność wyznaczająca właściwość konkretnego prawa” lub krótko: „okoliczność wyznaczająca”. Można też mówić o okoliczności łączącej lub wskazującej¹⁴.

Rozróżniamy więc z jednej strony typ okoliczności uznany przez nor-

¹² Ibidem, s. 174 i n.

¹³ Na oznaczenie typu sytuacji używa się w polskiej teorii prawa prywatnego międzynarodowego nazwy „zakres”.

¹⁴ W teorii prawa prywatnego międzynarodowego te dwie różne kategorie: łącznik i okoliczność wyznaczająca, nie zawsze są odróżniane, co prowadzi do pomieszania pojęć. Najczęstszą postacią konfuzji jest utożsamienie zmiany okoliczności w konkretnej sprawie (np. zmiany obywatelstwa konkretnej osoby) ze zmianą łącznika. Tymczasem zmiana obywatelstwa przez osobę *X* z obywatelstwa państwa *A* na obywatelstwo państwa *B* nie prowadzi do zmiany łącznika, jeżeli oba państwa stosują do tej sytuacji prawo ojczyście tej osoby, nawet jeżeli w prawie obu państw statut jest zmienny. Błąd ten jest bardzo częsty, np. u P. Graulich'a, *Principes de droit international privé*, Paris 1961, s. 120—122.

mę kolizyjną za rozstrzygający o właściwości prawa (łącznik), a z drugiej strony — okoliczność w ramach konkretnej sytuacji odpowiadającą temu typowi okoliczności (okoliczność wyznaczającą). Podmioty stosunków nie mają wpływu na ustalenie łącznika (dokonuje tego ustawodawca lub organ państwa powołany do stosowania prawa), mają natomiast pewien wpływ na okoliczność wyznaczającą właściwość konkretnego prawa. Przedmiotem dalszych rozważań będzie problem, w jakich granicach i warunkach ten wpływ jest możliwy¹⁵. W tym celu należy odrębnie zająć się sytuacjami już powstałymi i sytuacjami, które mogłyby wyniknąć w przyszłości¹⁶.

Sytuacje już powstałe

W odniesieniu do sytuacji już powstałych zainteresowani mogą mieć wpływ na właściwość prawa merytorycznego tylko wtedy, gdy w łączniku nie tkwi nawiązanie do punktu czasowego w przeszłości i gdy stosuje się „natychmiast” prawo „nowe”¹⁷. I tak np. jeżeli — jak w myśl art. 15

¹⁵ Jest to zagadnienie, które w sposób bardzo precyzyjny scharakteryzował K. Przybyłowski (*Prawo prywatne międzynarodowe. Część ogólna*, Lwów 1935, s. 96): „Poza tym strona ma wpływ na uzasadnienie właściwości pewnego prawa o tyle, że może spowodować zastosowanie go w konkretnym przypadku przez stworzenie odpowiedniej sytuacji, powodującej związanie stosunku z jakimś obszarem prawnym (zmiana obywatelstwa lub miejsca zamieszkania, położenia rzeczy, lub zawarcie umowy w miejscu z góry obranym itp.), jeżeli nie stoją na przeszkodzie zasady przeciwdziałające obchodzeniu prawa”. Dalekie od ścisłości są natomiast wywody wielu innych autorów, jak przytoczonego już p. Graulich’a, op. cit., s. 120—122, czy J. H. C. Morris’a, *The Time Factor in the Conflict of Laws*, *International and Comparative Law Quarterly* 1966, z. 2, s. 425.

¹⁶ E. Frankenstein (*Internationales Privatrecht — Grenzrecht*, t. I, Berlin 1926, s. 131) rozróżnia trzy grupy stanów faktycznych: a. stany faktyczne zamknięte; b. stany faktyczne niepełne; c. stany faktyczne trwałe. Do pierwszej kategorii zalicza np. zawarcie umowy, a do trzeciej np. małżeństwo. Najwięcej trudności wywołuje kategoria druga. Czy określony stan faktyczny jest niepełny, czy też pełny, określa system prawny, pod którego rządami nastąpił skutek prawny tego stanu faktycznego. Zalicza tu np. cesję (ibidem, s. 140). Klasyfikację stanów faktycznych z tego punktu widzenia zawiera też praca M. K. Fahmy’ego. *Le conflit mobile de lois en droit international privé*, Caire 1965, s. 16 i n., i P. Graulich’a, op. cit., s. 120 i n.

¹⁷ To ostatnie zagadnienie, tj. problem, czy „stosować prawo „dawne”, czy „nowe”, jest szczególnie trudne. Zob. m. in. M. K. Fahmy, op. cit.; J. Foyer, *Filiation illégitime et changement de la loi applicable Conflits mobiles de lois*, Paris 1964; M. Sośniak, *Zmiana statutu*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1964, z. 1, s. 27—48. Analiza tego zagadnienia wykracza poza ramy tematyczne niniejszego artykułu. Ostatnio w nauce utrwała się pogląd, że powinno ono być rozwiązywane w sposób konkretny, w zastosowaniu do konkretnych norm kolizyjnych. Por. np. F. A. Mann, *The Time Element in the Conflict of Laws*, *British Yearbook of International Law* 1954, s. 223. Poza tym uważa się, że zagadnienie tzw. kolizji ruchomych (*conflits mobiles*) to nie problem kolizji norm w czasie, lecz problem kolizji norm w przestrzeni. Por. np. J. K. Gródecki, *Con-*

polskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 1926 r. (nazywanej w dalszej części niniejszego artykułu krótko: ustawą z 1926 r.)¹⁸ — umowy majątkowe małżeńskie podlegają prawu państwa, którego obywatelem był mąż w chwili zawarcia umowy, to późniejsza zmiana przez niego obywatelstwa nie ma wpływu na istnienie i treść umowy już zawartej.

W odniesieniu do sytuacji już powstałych zainteresowani mogą mieć wpływ na właściwość prawa merytorycznego¹⁹, jeżeli w łączniku nawiązuje się do punktu czasowego w ciągu czasowym po powstaniu sytuacji. Na przykład, stosownie do art. 18 polskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 1965 r. (nazywanej w dalszym ciągu krótko: ustawą z 1965 r.), dla rozwodu właściwe jest wspólne prawo ojczyście małżonków z chwili wystąpienia z żądaniem rozwodu. Małżonkowie mają więc wpływ na właściwość prawa merytorycznego w drodze zmiany obywatelstwa aż do chwili wniesienia do sądu wniosku o rozwód.

Przez odpowiedni zabieg zainteresowani mogą przeto doprowadzić do „zmiany statutu”, tj. do zmiany właściwości prawa merytorycznego względem określonej sprawy²⁰. Taki zabieg polega na odpowiednim ukształtowaniu okoliczności wyznaczającej właściwość konkretnego prawa. Wtedy zmiana statutu następuje — zgodnie z prawem państwa *P* — jeżeli zostały spełnione warunki zmiany właściwości prawa merytorycznego przewidziane w normie kolizyjnej tego państwa²¹. Jako przykład weźmy zmianę obywatelstwa.

flict of Laws in Time, British Yearbook of International Law 1969, s. 58. Autor zarzuca E. Bartinowi, który wprowadził do nauki to zagadnienie, że wiążąc je z zagadnieniami intertemporalnymi (przechodnimi), spowodował w ten sposób zamieszanie i trudności.

¹⁸ Dz. U. nr 101 z 1926 r., poz. 581.

¹⁹ M. Sośniak (op. cit., s. 31) mówi o zmianie statutu wskutek „aktywności stron”. Termin „zmiana statutu” (*Statutenwechsel*) pochodzi od E. Zitelmana, *Internationales Privatrecht*, t. I, Leipzig 1897, s. 139 i n. E. Frankenstein (op. cit., s. 131), mówił w takim wypadku nie o „zmianie statutu”, lecz o „zmianie faktów powiązania” (*Wechsel der Anknüpfungstatsachen*). Podobnie M. Ferid, *Der Neubürger im internationalen Privatrecht*, Berlin—Tübingen 1949, s. 19 i n., i W. Wengler, *Skizzen zur Lehre vom Statutenwechsel*, w *Festgabe für A. N. Makarov*, Tübingen 1958, s. 537. Ten ostatni autor używa terminu „zmiana powiązania” (*Anknüpfungswchsel*).

²⁰ Zmiana statutu może nastąpić nie tylko w drodze działania zainteresowanych, ale także i ustawodawcy, który w taki sposób zmieni normę kolizyjną, że już istniejąca sytuacja przestaje podlegać prawu państwa *A* i zaczyna podlegać prawu państwa *B*. Niekiedy zmianę statutu ujmuje się jako zjawisko oddziaływania czasu na właściwość prawa. Nie jest to słuszne, bo zmiana statutu nie jest konsekwencją upływu czasu, lecz działania względem powstałej już sytuacji albo ustawodawcy, albo zainteresowanych, jeżeli statut nie został skorelowany z punktem czasowym z przeszłości. Zagadnienie czasu ma tu znaczenie, ale nie jako czynnik działający lecz jako problem, z jakiej chwili norma kolizyjna ma być zastosowana.

²¹ Zagadnienie zmiany statutu można praktycznie rozpatrywać tylko na tle

Zmiana obywatelstwa po stronie osoby fizycznej X lub osób fizycznych XYZ z obywatelstwa państwa A na obywatelstwo państwa B powoduje — wobec określonego typu sytuacji, do którego należy sytuacja S , w odniesieniu do systemu prawnego P — zmianę właściwości prawa (zmianę statutu), jeżeli:

a) dla tego typu sytuacji, do którego należy sytuacja S , prawo państwa P przewiduje właściwość prawa państwa, którego obywatelem jest osoba X lub którego obywatelami są osoby XYZ ;

b) przyjęty przez prawo państwa P dla tego typu sytuacji, do którego należy sytuacja S , łącznik w postaci obywatelstwa określonej kategorii osób fizycznych z określonego punktu czasowego zawiera zasadę automatycznej zmiany właściwości prawa (zmiany statutu) w następstwie zmiany obywatelstwa przez daną osobę czy dane osoby;

c) prawo państwa P uznaje zmianę obywatelstwa za dokonaną;

d) spełnione zostały jeszcze inne warunki, jeśli przewiduje je prawo państwa P .

Ad a) Zmiana obywatelstwa po stronie osoby fizycznej X lub osób fizycznych YXZ nie ma znaczenia z punktu widzenia właściwości prawa, jeżeli norma kolizyjna państwa P nie posługuje się dla wyznaczenia prawa właściwego dla tego typu sytuacji, do którego należy sytuacja S , kryterium obywatelstwa. Nie ma ona przeto znaczenia, gdy np. kryterium jest miejsce zawarcia umowy.

Taka zmiana obywatelstwa nie ma także znaczenia, jeżeli norma kolizyjna państwa P posługuje się wprawdzie kryterium obywatelstwa w odniesieniu do takich sytuacji, ale jako łącznik przyjmuje nie obywatelstwo tej kategorii osób, do której należy osoba X lub osoby XYZ , lecz obywatelstwo innej kategorii osób. Gdy na przykład w sprawach dotyczących stosunków osobistych między małżonkami osobą X jest żona, ale łącznikiem jest — stosownie do prawa państwa P — obywatelstwo męża.

Ad b) Zmiana obywatelstwa po stronie osoby X lub osób XYZ nie powoduje zmiany statutu, jeżeli dla danego typu sytuacji, do którego należy sytuacja S , prawo państwa P przewiduje właściwość prawa państwa, którego obywatelem była osoba X lub były osoby XYZ w określonym punkcie czasowym z przeszłości C . Wtedy późniejsza zmiana obywatelstwa nie ma wpływu na właściwość prawa, a właściwe jest prawo państwa, którego obywatelem była osoba X lub którego obywatelami były osoby XYZ w tym punkcie czasowym. Zmiana obywatelstwa po stronie dziecka na przykład nie pociąga za sobą zmiany statutu, jeżeli — jak w myśl art. 19 § 2 zd. 1 ustawy z 1965 r. w odniesieniu do ustalenia ojcostwa lub macierzyństwa dziecka — łącznikiem jest obywatelstwo dziecka w chwili jego urodzenia. Zmiana obywatelstwa po stronie

prawa kolizyjnego jednego państwa. Zwraca na to trafnie uwagę M. K. Fahmy, op. cit. s. 1. A więc układ odniesienia musi tu być jeden.

osoby X lub osób XYZ przynosi natomiast w konsekwencji zmianę statutu, jeżeli dla danego typu sytuacji, do którego należy sytuacja S , prawo państwa P przewiduje właściwość prawa tego państwa, którego obywatelem jest ta osoba lub którego obywatelami są te osoby w określonym przez łącznik punkcie czasowym po powstaniu tej sytuacji. Wtedy zmiana obywatelstwa w ciągu czasowym między chwilą powstania sytuacji a określoną w łączniku chwilą późniejszą ma wpływ na właściwość prawa. Jako przykład można tu przytoczyć art. 18 ustawy z 1965 r. W myśl tego przepisu zmiana obywatelstwa po zawarciu małżeństwa a przed wniesieniem wniosku o rozwód może mieć znaczenie dla określenia prawa właściwego.

Ad c) Jednym z warunków jest uznanie przez prawo państwa P zmiany obywatelstwa. Zachodzić musi poza tym inny warunek, ściśle związany z poprzednim, a mianowicie, że państwo P nie uznaje zmiany obywatelstwa po stronie osoby X lub osób XYZ za akt mający na celu obejście prawa właśnie w danej sprawie, gdyż wtedy jego organy nie zastosują prawa państwa, którego obywatelstwo nabyła ta osoba (nabyły te osoby).

Ad d) Spowodowanie przez osobę X lub osoby XYZ zmiany statutu poprzez zmianę obywatelstwa może być uzależnione przez prawo państwa P także i od spełnienia innych jeszcze warunków. Z taką sytuacją mamy do czynienia wtedy, gdy zmiana statutu uzależniona jest od zmiany obywatelstwa wszystkich podmiotów określonego stosunku prawnego. Tego rodzaju unormowanie zawiera np. art. 14 ust. 1 ustawy z 1926 r., przewidujący w zakresie stosunków osobistych małżonków właściwość prawa państwa, którego obywatelami byli wspólnie oboje małżonkowie bezpośrednio przed zmianą obywatelstwa przez jedno z nich, powodującą między nimi różnicę obywatelstwa. Mamy tu więc uzależnienie zmiany statutu od zmiany obywatelstwa przez oboje małżonków na obywatelstwo tego samego państwa.

Zmiana statutu w wyniku zmiany obywatelstwa może być uzależniona także od zaistnienia dodatkowego warunku w postaci zmiany innej okoliczności, np. zmiany miejsca zamieszkania. I tak na przykład według art. 17 ustawy z 1965 r., w razie gdy małżonkowie mają obywatelstwo tego samego państwa i mieszkają na obszarze tegoż państwa, zmiana obywatelstwa przez jedno z małżonków nie wywołuje sama przez się zmiany statutu.

Tego rodzaju warunków dodatkowych, których współtowarzyszenie jest konieczne dla spowodowania zmiany statutu, może być więcej.

Jak widzimy, zabieg zmiany statutu przez zainteresowanego nie jest manipulacją prostą, bo uzależniony jest od spełnienia wielu warunków, nawet wtedy, gdy sprawdzanie ziszczenia się tych warunków następuje — jak założyliśmy — tylko na podstawie prawa państwa P . Znacznie trudniej spełnić warunki prawa dwu państw, np. państwa, którego obywatelstwo ma dana osoba dotychczas, i państwa, którego obywatelstwo za-

mierzą nabyć. Jest tak dlatego, że trudno znaleźć dwa państwa, których prawo kolizyjne zawiera taki sam zestaw warunków.

Jak już wspomnieliśmy, zmiany statutu wskutek działania zainteresowanych nie należy utożsamiać ze zmianą łącznika. Zmiany łącznika może bowiem dokonać wyłącznie normodawca, np. znowelizować normę w ten sposób, że na miejsce łącznika obywatelstwa określonej kategorii osób z określonej chwili wprowadzi łącznik miejsca zamieszkania tych osób. Wtedy rzeczywiście można mówić o zmianie łącznika, jeśli oczywiście nowa norma kolizyjna ma zastosowanie do sytuacji istniejących, powstałych przed wejściem w życie nowej ustawy. Na tle prawa określonego państwa zmiany łącznika nie może natomiast dokonać zainteresowany. Nie można mówić o zmianie łącznika przez zainteresowanego nawet wówczas, gdy np. zmieni on miejsce zamieszkania z domicylu w państwie *A*, przyjmującym w danej sprawie łącznik oparty na obywatelstwie na domicyl w państwie *B*, które w tej sprawie stosuje prawo miejsca zamieszkania. Wówczas według prawa państwa *A* nic nie uległo zmianie, a według prawa państwa *B* nastąpiła zmiana statutu, ale nie zmiana łącznika, bo do tego typu spraw to ostatnie państwo stosuje prawo domicylu, a więc zastosowałoby go i przed zmianą miejsca zamieszkania przez zainteresowanego, tyle, że inna jest okoliczność wyznaczająca.

Zainteresowany może natomiast spowodować, że zamiast normy kolizyjnej *N*, która była dotychczas stosowana do sytuacji *S*, będzie zastosowana norma kolizyjna *O* (tego samego prawa kolizyjnego). Zainteresowany może to właśnie osiągnąć przez odpowiedni dobór okoliczności wyznaczającej, który spowoduje, że sytuacja zostanie subsumowana nie pod normę kolizyjną *N*, jak dotychczas, lecz pod normę kolizyjną *O*. Weźmy jako przykład stosunki osobiste małżonków na tle ustawy z 1965 r. (art. 17 ust. 1 zdanie 1). Ustawa ta zawiera trzy normy w tym przedmiocie. Pierwsza z nich (I) odnosi się do sytuacji, gdy małżonkowie są obywatelami tego samego państwa; wtedy stosuje się ich prawo ojczyście. Druga norma (II) dotyczy sytuacji, gdy małżonkowie są obywatelami różnych państw, ale mają domicyl w jednym państwie; wówczas właściwe jest prawo państwa, w którym mieszkają. Wreszcie trzecia norma (III) odnosi się do sytuacji, gdy małżonkowie ani nie są obywatelami tego samego państwa, ani nie mają domicylu w jednym państwie; w takim przypadku sąd polski stosuje prawo polskie. W zakresie tego typu stosunków można spowodować zmianę statutu bądź na bazie tej samej normy, bądź przez subsumowanie sytuacji pod inną normę.

Typologię takich zmian przedstawiamy poniżej.

Zmiana statutu na bazie tej samej normy kolizyjnej:

1. poprzez zmianę obywatelstwa przez 1. oboje małżonków, mających to samo obywatelstwo, na obywatelstwo innego państwa;
2. poprzez zmianę domicylu przez 1. oboje małżonków z domicylu jed-

nego państwa na domicyl innego państwa (przy różności obywatelstwa i wspólności domicylu w tym samym państwie).

Zmiana statutu poprzez zmianę właściwości normy kolizyjnej (zmianę subsumpcji):

3. poprzez zmianę obywatelstwa przez jednego z małżonków, jeżeli dotychczas małżonkowie mieli obywatelstwo tego samego państwa, a nie mieli w nim miejsca zamieszkania;

4. poprzez zmianę obywatelstwa przez jednego małżonka na obywatelstwo państwa, którego obywatelem jest drugi małżonek;

5. poprzez zmianę domicylu przez jednego z małżonków, jeżeli dotychczas małżonkowie mieli domicyl w jednym państwie, a nie są obywatelami tego samego państwa;

6. poprzez zmianę domicylu przez jednego małżonka na domicyl państwa, w którym ma domicyl drugi małżonek (jeżeli małżonkowie nie są obywatelami tego samego państwa).

W przypadku 3 znajduje zastosowanie zamiast normy kolizyjnej I norma kolizyjna II, w przypadku 4 znajduje zastosowanie zamiast normy kolizyjnej II norma kolizyjna I, w przypadku 5 zamiast normy kolizyjnej II znajduje zastosowanie norma kolizyjna III, w wypadku 6 zamiast normy kolizyjnej III znajduje zastosowanie norma kolizyjna II. W przypadkach 1—2 mamy zatem zmianę właściwości prawa merytorycznego (zmianę statutu) bez zmiany właściwości normy kolizyjnej, a w pozostałych przypadkach — zmianę statutu poprzez zmianę właściwości normy kolizyjnej. Wspólne im jest to, że zmiana statutu następuje wskutek doboru elementów konkretnej sytuacji, które — zgodnie z łącznikiem — rozstrzygają o właściwości prawa określonego państwa względem tej sytuacji.

Poza zakresem naszych rozważań pozostawiamy zagadnienie, o ile w razie zmiany statutu wskutek działania zainteresowanych „nowe” prawo merytoryczne odnosi się do kwestii prawnych powstałych w ramach określonej sytuacji pod rządami poprzedniego statutu.

Sytuacje jeszcze nie powstałe

Dotychczas przedmiotem rozważań był dobór przez zainteresowanych przesłanki właściwości konkretnego prawa dla sytuacji już powstałych. Przejdziemy teraz do rozważenia tego zagadnienia w odniesieniu do sytuacji, które jeszcze nie powstały. Tutaj wpływ zainteresowanych jest znacznie łatwiejszy. I tak np. potencjalny spadkodawca może zmienić obywatelstwo na obywatelstwo państwa, którego prawo chce widzieć jako rządzące dziedziczeniem jego mienia. Dopiero będąc obywatelem tego ostatniego państwa sporządza testament. Aby nastąpił zamierzony przez niego skutek, muszą być spełnione następujące warunki:

1. zmiana obywatelstwa musi być uznana przez państwo, którego organ będzie sprawę rozstrzygał;

2. prawo tego państwa musi przewidywać jako łącznik obywatelstwo spadkodawcy w chwili sporządzenia testamentu.

Inny przykład sprawca wybiera terytorium państwa *A* jako miejsce popełnienia tego deliktu, jako że prawo tego państwa przewiduje niezbyt surową odpowiedzialność cywilnoprawną za tego rodzaju czyn. W takim przypadku, aby według prawa państwa *P* do tego czynu znalazło zastosowanie prawo państwa *A*, prawo państwa *P* powinno przewidywać dla takich czynów właściwość prawa państwa, na którego obszarze sprawca popełnił taki czyn (właściwość *lex loci delicti commissi*).

Założmy, że strony określonej umowy zobowiązaniowej chcą, aby ich umowa podlegała w zakresie statutu obligacyjnego prawa państwa *A*. Jeżeli prawo państwa *P* nie dopuszcza wyboru prawa przez kontrahentów takiej umowy lub jeżeli dopuszcza taki wybór, ale nie został spełniony zawarty w nim jeden z warunków ważności aktu wyboru prawa (jak np. wymagany warunek pozostawania umowy w związku z prawem państwa *A*), wtedy kontrahenci mogą mimo to osiągnąć zamierzony cel — gdy ukształtują w odpowiedni sposób okoliczność wyznaczającą, np. zawrą umowę na obszarze państwa *A*, o ile prawo państwa *P* przyjmuje jako łącznik miejsce zawarcia umowy²².

Niekiedy wystarcza tylko stworzenie pozorów urzeczywistnienia się okoliczności wyznaczającej. Jeżeli np. strony chcą, aby ich umowa podlegała prawu określonego państwa jako prawu miejsca zawarcia umowy, mogą — zamiast dokonać zawarcia umowy na obszarze tego państwa — zamieścić w umowie klauzulę wskazującą jako miejsce zawarcia miejscowość w tym państwie, nie udając się tam. Tak jest przy umowach między obecnymi. W odniesieniu do umów między nieobecnymi wystarcza rozstrzygnięcie przez strony kwestii kwalifikacyjnej na korzyść prawa jednego z dwu państw, jeżeli chcą, żeby jedno z nich miało zastosowanie do umowy; jeżeli natomiast chcą, żeby właściwe było prawo trzeciego państwa, to muszą zaznaczyć, że tam umowę zawarli. Tego typu stworzenie pozorów okaże się udane, o ile nie zakwestionuje go organ decydujący.

Kilka słów trzeba poświęcić sytuacji, gdy prawem właściwym jest według normy kolizyjnej państwa *P* prawo merytoryczne organu decydującego. Przykładem takiej normy jest art. 10 § 1 polskiego kodeksu

²² Słusznie zatem stwierdza J. Skąpski (op. cit., s. 27 i 29), że tzw. „pośredni wybór prawa” i tzw. „niewłaściwy wybór prawa” nie są wyborem prawa w znaczeniu ścisłym, jednakże słusznie autor nie eliminuje w tym kontekście słowa „wola” — mówi nawet o „autonomii stron w zakresie tworzenia faktów o znaczeniu prawnym” (s. 27). Podobnie H. Trammer (*Wprowadzenie do nauki o autonomii woli w międzynarodowym prawie prywatnym*, *Studia et Documenta* 1957, s. 3), który za autonomię woli uważa tylko sytuację, gdy wola stron jest bezpośrednim łącznikiem. W innych przypadkach wola stron może oddziaływać na właściwość prawa tylko pośrednio — działa ona za pośrednictwem normy zawierającej łącznik obiektywny.

morskiego z 1961 r.²³ Jeżeli statki, które się zderzyły na pełnym morzu, nie podnoszą takiej samej bandery, wówczas właściwe jest do rozszczeń o wynagrodzenie szkody wynikłej z takiego zderzenia prawo sądu, który spór rozpoznaje. Od takiej sytuacji odróżnić trzeba sytuację, gdy norma kolizyjna prawa państwa *P* przewiduje dla danej sytuacji właściwość prawa merytorycznego sądu tego państwa. Wtedy prawo organu decydującego znajduje zastosowanie tylko, gdy tym organem jest organ państwa *P*. Taką normę zawiera art. 11 § 2 ustawy z 1965 r.

Wpływ zainteresowanych a zbieg łączników i szukanie prawa najbardziej odpowiedniego

Dla zagadnienia wpływu zainteresowanych na właściwość prawa merytorycznego istotne znaczenie ma zjawisko zbiegu łączników w normie kolizyjnej. Zbieg taki może albo utrudniać ten wpływ, albo go ułatwiać. Zbieg łączników w jednej normie może przybrać następujące postaci:

1. zbieg prowadzący do koniunkcji systemów prawnych;

2. zbieg nie prowadzący do koniunkcji systemów prawnych: a. zbieg alternatywny (przemienny), b. zbieg oparty na koniunkcji łączników²⁴. Zbieg prowadzący do koniunkcji systemów prawnych, tj. do łącznego stosowania do tej samej sytuacji dwu lub więcej systemów prawnych, utrudnia wpływ zainteresowanych na właściwość prawa merytorycznego. Weźmy przykład sytuacji, która jeszcze nie powstała, np. kwestię, czy dojdzie do skutku określony akt adopcji. W myśl ustawy z 1965 r. dojsię adopcji do skutku następuje, jeżeli zostały spełnione wymagania zarówno prawa ojczystego adoptującego (art. 22 § 1), jak i te wymagania prawa ojczystego osoby mającej być zaadoptowaną, które odnoszą się do zgody tejże osoby na adopcję, takiej zgody jej przedstawiciela ustawowego oraz zezwolenia na adopcję właściwego organu państwowego (art. 22, § 2).

Podamy z kolei przykład sytuacji już powstałej. Można tu przytoczyć art. 17 ust. 2 ustawy z 1926 r., dotyczący rozwiązania istniejącego stosun-

²³ Dz. U. nr 68 z 1961 r., poz. 318.

²⁴ Zagadnienie zbiegu łączników jest przedmiotem rozważań niektórych autorów, zob. w szczególności: K. Przybyłowski, op. cit., s. 95; H. Lewald, *Règles générales des conflits de lois*, Recueil des Cours 1939, t. 69, III, s. 28 i n.; G. Cansacchi, *Le choix et l'adaptation de la règle étrangère dans le conflits de lois*, Recueil des Cours 1953, t. 83, II, s. 79, in.; P. Engel *La détermination des points de rattachement en droit international privé*, Genève 1953, s. 18—22; E. Vitta, *Nozioni di diritto internazionale privato*, wyd. 3, Torino 1960, s. 82; L. Raape, *Internationales Privatrecht*, Berlin—Frankfurt a. M. 1961, s. 37; P. H. Neuhaus, *Grundbegriffe des internationalen Privatrechts*, Berlin—Tübingen 1962, s. 96 i n.; G. Kegel, *Internationales Privatrecht*, wyd. 2, München—Berlin 1964, s. 148 i n.; R. Monaco, *L'efficacia della legge nello spazio*, Torino 1964 s. 58 i n. Przedstawiona w niniejszym artykule typologia zbiegu łączników nie pokrywa się z żadnym z ujęć wymienionych autorów.

ku małżeństwa poprzez rozwód lub separację. Stosownie do tego przepisu, jeżeli małżonkowie zmienili obywatelstwo, to fakt, który tę zmianę wyprzedził, może być przyczyną rozwodu lub separacji tylko o tyle, o ile uzasadnia rozwód lub separację także według prawa właściwego przed tą zmianą.

Zbieg alternatywny (przemienny) łączników ułatwia natomiast zainteresowanym wpływ na właściwość prawa merytorycznego. Przykładem może tu być art. 12 ustawy z 1965 r. Jeżeli prawo, które rządzi umową, wymaga dla jej ważności takiej formy, która nie jest dostępna stronom lub im niewygodna, wówczas mogą one zgodnie z art. 12 zawrzeć umowę na obszarze państwa, gdzie nie stawia się tego rodzaju wymagań formalnych. W ten sposób umowa będzie ważna, mimo że forma nie odpowiada *lex causae*, bo w zakresie formy odpowiada prawu miejsca zawarcia umowy (*zasada favor negotii*).

Zbieg łączników nie prowadzący wprowadzie do koniunkcji systemów prawnych, ale oparty na koniunkcji łączników stanowi utrudnienie wpływu zainteresowanych. Jako przykład służyć nam może art. 31 ustawy z 1965 r., wymagający dla zastosowania do zobowiązań nie wynikających z czynności prawnych prawa innego państwa niż prawo państwa, w którym nastąpiło zdarzenie będące źródłem zobowiązania, aby strony były nie tylko obywatelami tego innego państwa, ale i miały na jego obszarze miejsce zamieszkania.

Najbardziej natomiast utrudnia stronom aktywność taka metoda rozstrzygnięcia problemu właściwości prawa, która posługuje się oceną ogólną, do jakiego obszaru prawnego dana sytuacja ciąży (np. angielska *proper law of contract*). Wtedy trudno przewidzieć, który system prawny zostanie zastosowany i tym samym jesteśmy skazani na niemożliwość przewidzenia właściwości prawa.

ZAGADNIENIA WSPÓLNE

W ostatnim rozdziale artykułu pragniemy poruszyć zagadnienia wspólne dla trzech przedstawionych form wpływu zainteresowanych na właściwość prawa merytorycznego. Zainteresowani mogą łączyć zabiegi. Niekiedy — chcąc osiągnąć swój cel — muszą to czynić. Ta konieczność łączenia zabiegów występuje np. przy rozwodzie. Jednym z problemów wspólnych jest też sytuacja, gdy zainteresowany dąży do spowodowania zastosowania w sprawie norm merytorycznych prawa organu, do którego się zwrócił. Aby osiągnąć swój cel może on:

a) prorogować właściwość sądu państwa uznającego zasadę, w myśl której wybór sądu oznacza dorozumiany wybór prawa (*qui eligit iudicem eligit ius*)²⁵;

²⁵ Tak w prawie angielskim. Ostatnio ta praktyka zaczyna się chwiać, zob. D. M. Sassoon, *Choice of Tribunal and the Proper Law of the Contract*, *Journal of Business Law* 1964, z. 1, s. 18 i n.

b) zwrócić się do organu państwa, którego prawo kolizyjne przewidyje w takiej sprawie właściwość własnego prawa merytorycznego;

c) ponadto w państwach, w których prawo zagraniczne stosuje się na wniosek stron (jak w niektórych krajach Ameryki Łacińskiej), lub w przypadku udowodnienia jej treści przez stronę, strony mogą swój cel osiągnąć przez wstrzymanie się z takim wnioskiem czy dowodem; wtedy prawo merytoryczne tego państwa zostanie zastosowane także wówczas, gdy prawo kolizyjne tego państwa przewiduje w takim przypadku właściwość prawa innego państwa;

d) może zwrócić się do organu państwa, którego prawo merytoryczne zostało wskazane aktem wyboru prawa dokonany przez zainteresowanego samodzielnie (w odniesieniu do czynności jednostronnej) lub wspólnie z drugą stroną (w przypadku umowy);

e) może dobrać odpowiednio okoliczność wyznaczającą, aby wskazała ona właściwość prawa merytorycznego państwa, do którego organu chce się zwrócić.

Warunki skuteczności takich zabiegów zostały scharakteryzowane w częściach II, III i IV niniejszego artykułu.

Zainteresowany w doprowadzeniu do zastosowania w określonej sprawie prawa merytorycznego określonego państwa musi uwzględnić także zjawisko zwane odesłaniem (*renvoi*)²⁶.

Zabieg zainteresowanego skierowany na spowodowanie zastosowania prawa określonego państwa może nie dać oczekiwanego efektu: Stanie się tak, jeżeli taki zabieg zostanie uznany przez organ decydujący za dokonany w celu obejścia prawa i jeżeli organ ten zastosuje z tego powodu jakieś sankcje przeciwko temu zabiegowi²⁷. Taki sam skutek nastąpi, gdy treść lub następstwa prawne zagranicznych norm merytorycznych, których zastosowania oczekuje zainteresowany, uznane zostaną przez organ decydujący państwa *P* za sprzeczne z *ordre public* tego państwa²⁸.

Może się też zdarzyć, że zamiar zainteresowanych zostanie udaremniony wskutek przyporządkowania sytuacji do innej normy kolizyjnej niż oni oczekują. Także tzw. przystosowanie (*adaptation, Angleichung*) może udaremnąć zamiar zainteresowanych²⁹.

Zalóżmy jednak, że zabieg dokonany przez zainteresowanych dopro-

²⁶ Zob. monografię K. Przybyłowskiego, *Z problematyki stosowania obcych norm kolizyjnych*, Kraków 1959. Aby ułatwić urzeczywistnienie zamysłu osób, które dokonują wyboru prawa, przyjmuje się, że wybór prawa dotyczy tylko norm merytorycznych prawa wybranego (J. Skąpski, op. cit., s. 160).

²⁷ O obejściu w prawie prywatnym międzynarodowym zob. np. G. Römer, *Gesetzesumgehung in deutschen internationalen Privatrecht*, Berlin 1955.

²⁸ Zob. monografię M. Sośniaka, *Klauzula\ porządku publicznego w prawie międzynarodowym prywatnym*, Warszawa 1961.

²⁹ O przystosowaniu zob. B. Walaszek, M. Sośniak, *Prawo międzynarodowe prywatne. Część ogólna*, z. I, Kraków 1965, s. 128—130. Zob. też m. in.: E. Steindorff,

wadził do oczekiwanego przez nich efektu. Nawet wtedy jednak nie mogą oni — w obecnym stanie niejednorodności prawa kolizyjnego w skali światowej — oczekiwać, że efekt ten będzie miał walor powszechny. Przyjmijmy, że zainteresowany uzyskał w państwie *A* decyzję, której pragnął, np. uzyskał wyrok rozwodowy. Jest wiele przyczyn, które mogą spowodować, że decyzja ta nie pociągnie za sobą skutków prawnych w państwie *B*, na którego pozytywnym stosunku do niej zainteresowanemu zależy. Przede wszystkim decyzja wydana w państwie *A* musi — aby to ostatnie pragnienie zainteresowanego było zrealizowane — być potraktowana przez państwo *B* jako decyzja organu zagranicznego, której przysługuje uznanie i (ewentualnie) wykonanie przymusowe w państwie *B*. Aby została uznana i (ewentualnie) wykonalna, musi ona spełniać wiele warunków przewidzianych przez prawo państwa *B*.

Niełatwo jest tedy doprowadzić do właściwości prawa merytorycznego, którego zastosowania się pragnie. Pewne trudności są niewątpliwie uzasadnione potrzebą ochrony przed takimi zabiegami innych osób czy — niekiedy — interesu społecznego. Wiele trudności stanowi jednak konsekwencję trudności czy nieraz wręcz niemożliwości przewidzenia, który system prawny i w jaki sposób zostanie zastosowany³⁰. Wynika to z niejednorodności prawa międzynarodowego procesu cywilnego i prawa prywatnego międzynarodowego oraz braku jednolitego i racjonalnego systemu normatywnego dla stosunków prywatnych międzynarodowych. W naszej epoce działanie na rzecz takiego systemu jest ważnym zadaniem, i to nie tylko zadaniem prawników³¹.

L'INFLUENCE DES INTÉRESSÉS SUR LA COMPÉTENCE LÉGISLATIVE EN DROIT INTERNATIONAL PRIVÉ

Résumé

D'après l'auteur l'influence des intéressés sur la compétence du droit se produit dans trois formes: 1. dans la possibilité de la sélection pour le litige de la compétence des organes d'un Etat déterminé, 2. dans la possibilité du choix du droit à qui la situation déterminée doit être soumise, 3. dans la possibilité d'aboutir à l'application dans le cas d'un système juridique par la sélection d'une circonstance qui indiquera la compétence de ce système pour cette situation.

Sachnormen im internationalen Privatrecht Frankfurt a. M. 1968, i J. Schröder, *Die Anpassung von Kollisions- und Sachnormen*, Berlin 1961.

³⁰ Słusznie pisze „ojciec cybernetyki” N. Wiener (*Cybernetyka i społeczeństwo*, tłum. z angielskiego, Warszawa 1960, s. 115): „Prócz uczynienia zadość ogólnym zasadom sprawiedliwości prawo musi być jasne i powtarzalne, żeby dany obywatel mógł z góry zorientować się w swych prawach i obowiązkach, zwłaszcza tam gdzie zdają się one kolidować z prawami innych osób” (podkreśl, moje — J. J.).

³¹ Bliżej o tym zob. W. Ludwiczak, *Między normą kolizyjną a prawem jednolitym*, *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny* 1958, z. 1, s. 69 i n., i J. Jakubowski, op. cit., s. 668 i n.

L'auteur analyse ensuite les conditions de l'efficacité de ces opérations de l'intéressé ou des intéressés. En discutant le problème sous point 2, l'auteur propose l'application exclusive des prescriptions matérielles et prescriptions du conflit de lois du système juridique choisi pour le contrôle des conditions de l'efficacité du choix du droit. Au cours de l'examen du problème sous point 3, à qui l'auteur a consacré le plus d'attention il analyse séparément les situations déjà survenues et les situations qui pourraient surgir dans l'avenir. Dans le premier cas il s'agit du changement de compétence du système juridique par l'intéressé.

L'auteur distingue d'une part le type des circonstances reconnu dans la norme de conflit comme décisif en ce qui concerne la compétence du droit (le critère de rattachement) et d'autre part — la circonstance dans le cadre de la situation concrète correspondante à ce type des circonstances (la circonstance de rattachement). Les sujets de relations n'ont pas de l'influence sur la détermination du critère de rattachement, cette détermination est effectuée par le législateur ou l'organe de l'Etat établie pour l'application du droit. Ils ont — **par contre** — l'influence sur la circonstance de rattachement. La question dans quelles limites et conditions cette influence est possible, est l'objet d'une analyse détaillée dans l'étude.

On a touché la question de concurrence des critères de rattachement dans la norme de conflit au point de vue de son rôle pour l'influence de l'intéressé sur la compétence du droit. Cette concurrence peut faciliter l'influence ou bien la rendre plus, difficile. L'influence est plus difficile en cas de la concurrence des critères de rattachement conduisant à l'application conjointe de deux ou plusieurs systèmes juridiques et de la concurrence des critères fondée sur la conjonction des critères qui n'amène pas à conjonction des systèmes juridiques. Par contre, la concurrence alternative des critères cause la facilitation de cette influence.

Dans l'article on a présentée l'importance pour le sujet de la conception anglaise de „proper law” (proper law of contract, proper law of tort), du problème de renvoi, de la fraude à la loi, de l'ordre public, de la qualification et de l'adaptation.

L'auteur arrive à la conclusion qu'il n'est pas facile pour l'intéressé d'aboutir à l'application d'un système juridique voulu. Certaines obstacles sont sans doute justifiées par le besoin de la défense contre telles opérations d'autres personnes et parfois de l'intérêt commun. Beaucoup d'obstacles, pourtant, sont la conséquence de difficulté ou même quelquefois de l'impossibilité de prévoir quel système juridique et dans quelle manière sera appliqué. Il s'ensuit cela du manque de l'uniformité de la procédure civile internationale et du droit international privé et d'absence d'un système normatif uniforme et rationnel pour les relations internationales privées. A notre époque l'activité afin de créer un tel système est un besoin et un tâche primordiale.